

IV.C.02.02. DE BURCHT

In 1610 besloot prins-bisschop Ernest van Beieren zijn helft van Brustem samen met de voogdij van Zepperen in leen te geven. Tot dan toe had de Luikse vorst er een verantwoordelijke, die de vrijheid Brustem in zijn naam bestuurde. Na advies ingewonnen te hebben van zijn Geheime Raad en van de Luikse Rekenkamer, gaf de prins als graaf van Loon op 02 aug. 1610 zijn halfheerlijkheid met de toren en de "seingles", ongeveer één journal (5 roeden) groot, met de hoge, middelste en lage jurisdictie, samen met de voogdij van Zepperen, in leen aan Jan Bruyninx voor een eenmalig bedrag van 2.400 gulden.

Daar Bruyninx verlangde de toren te verbouwen en hem woonklaar te maken, kreeg hij hiertoe de toelating en de belofte om bij de beëindiging van de belening, hem de hieraan bestede onkosten terug te geven, op voorwaarde echter dat hij de goedkeuring van de Rekenkamer hiervoor gekregen had en de kosten de 2.000 gulden niet zouden te boven gaan.

In een schrijven verzocht de prins schout en schepenen Jan Bruyninx officieel in bezit te stellen van de Luikse halfheerlijkheid en van de burcht van Brustem. De installatieplechtigheid had plaats op 16 aug. 1610. Op bevel van schout Christiaan Cassen werd de benoemingsbrief luidop en publiek voorgelezen.

Toen de Gulikse halfheer, Emond Huyn van Amstenrade, landcommandeur van Alden Biesen, die zich onder de aanwezigen bevond, hoorde dat Bruyninx ook in het bezit van de burcht gesteld zou worden, protesteerde hij hiertegen. Hij liet verstaan dat de burcht bij de Gulikse helft hoorde en beval de schepenen Jan Putzeis, Willem Princen, Jaspas Ouwerx en Thomas Motmans, indachtig de eed die zij aan hem bij zijn installatie gedaan hadden, om al zijn rechten te verdedigen en de inbezitstelling van de burcht aan Bruyninx niet door te laten gaan. De schepenen beseften dat Emond Huyn van Amstenrade de waarheid sprak en besloten Jan Bruyninx alleen maar in bezit te stellen van de Luikse helft (01).

Eigenaardig toch dat nadat de burcht reeds eeuwen aan de Gulikse halfheer toebehoorde, de prins-bisschop en zijn administratie nog steeds meenden dat zij de burcht bezaten. In 1203 had Lodewijk II, graaf van Loon de Luikse suzeriniteit voor de burchten van het ambt Montenaken, voor Lummen en Tessengerlo en de "munitio" van Hasselt aanvaard. Waarschijnlijk kwam dit ook doordat het prinsbisdom in 1342 reeds bezit genomen had van het ambt Montenaken, dat twee burchten bevatte: Brustem en Montenaken. Dit was een gevolg van de vrede van Hasselt in 1338.

De burcht zal in 1610 niet bewoond geweest zijn, vermits hij moest hersteld worden om hem bewoonbaar te maken. Denkelijk betrof het hier het gedeelte dat dicht bij de Singel lag.

De zichten van het dorp Brustem in de atlas van Averbode (02) uit het midden van de 17e eeuw toonden de bebouwing van het dorpscentrum met een duidelijk onderscheid in de bouwmaterialen: okergele leem,

rode baksteen en witte natuursteen. Van het burchtcomplex werd de hoekige hoofdtoren met leien spits en wapperende wimpel afgebeeld. Een bakstenen brug verbond de beide mottes. Op de voormotte lagen de bakstenen kerk en een vierkante toren zonder spits in natuursteen (03). Ook de windmolen, dicht bij de grote burcht gebouwd door Arnold Huyn van Amstenrade voor 1648, was zichtbaar. Zij werd op 21 mei 1648 voor 6 jaar verpacht aan molenaar Henrick Lambrechts.

In 1668 toen Arnold Huyn van Amstenrade afstand deed van de heerlijkheid ten voordele van zijn zoon Ferdinand, behield hij de grote en kleine burcht voor zichzelf. Slechts op 10 maart 1670 ontdeed Arnold zich van: de grote en kleine burcht en de twee huizen aan de kleine burcht, dicht bij de Singel.

In 1675, enkele jaren na het in kaart brengen van de *"Atlas van de goederen van de abdij van Averbode"*, getekend door landmeter Cornelis Lowis in 1650 (02), zouden de soldaten van Lodewijk XIV de versterking van Brustem gesloopt hebben samen met de stadswallen van St-Truiden. De dorpsbewoners begonnen toen de ruïne als steengroeve te exploiteren (04).

Op 01 juli 1682 bij zijn tweede installatie ging de Schell als Gulikse halfheer naar het kasteel, dat voor de helft van hem was, naar de banklok, naar het genachtenhuis en naar de poort van de grote burcht, midden de gracht. Hier raakte hij de deur van de toren aan (05).

Na de inbezitneming van de Luikse helft der vrijheerlijkheid op 31 juli 1682, stelden schout en schepenen op 12 okt. 1682 een visitatieverslag op van het kasteel en van de *"borcht aen den kerckhof staende inden weyer"*.

De brug tussen beide mottes was afgebroken. De grote toren telde vier slecht afgesloten zolders in bedenkelijke staat of afgebroken, onder een leiendak dat eveneens herstelling vergde. Planken en kepers moesten gerepareerd worden (06):

"Visitatie vanden nootbauwe des casteels van Brustem met zijn appenditien mede vanden groeten borcht.

*Opden twelffsten october 1682 hebben wij scoltus ende schepe-
nen der vrijheit Brustem ten versuecke ende requisitie vanden eed.
heere de Schell, heere deser vrijheijt gevisiteert den nootbauwe
eerst vanden voors: groeten borcht aen den kerckhoft staende inden
weijer.*

*Ende bevonden die drij eerste solders desselve te moeten gere-
pareert worden, den oversten solder comende onder het dack be-
vonden gans affgebroken met die bruggen moet vernieft worden, van
geleijcken het dack soe van schalien als belders ende ee- nige
kepers verrottende gerepareert.*

*Die deure vanden tweeden solder manckerende moet een nieff ge-
maeckt worden. Naest die brugge op die onderste deure mankerende
een slot met een let moet gemaeckt worden, op die tweede deure
daernaer manckerende een slot moet gemaeckt worden.*

*Die brugge naerden borcht leijdende bevonden affgebroken, den wijer
lopende om die twee borghen als oick om het goed van die selve de-
penderende verlant moet gereijnicht worden"*

Eigenaardig toch dat men sprak over *"die twee borghen"* en toch alleen de *"groeten borcht"* beschreef. Mogen we dan veronderstellen dat

de voorste toren langs de Singel verwoest werd door de Franse soldaten in 1675. Een percelenkaart uit de 18e eeuw toonde de nog volledig omgrachte mottes met een aparte perceelsaanduiding aan de kant van de pastorie (07). In 1743 werd het platenboek met kasteelzichten van De Saumery en Le-loup uitgegeven. Brustem kwam er slechts als beschrijving in voor: "*Ce Village, autrefois l'une des plus considérables habitations de la Hesbaie, n'a conservé de son ancien éclat que des prodigieux amas de ruines, entre lesquelles on voit encore subsister deux Tours, l'une quarrée, l'autre octogone et percée en arcade. La massive solidité de ces anciens Bâtimens, est une preuve qu'ils doivent leur construction à quelque illustre Guerrier*" (08)
-Vertaling: "Dit dorp, eertijds één der belangrijkste woonplaatsen van Haspengouw, heeft van zijn vroegere luister slechts een ontzaglijke hoop puin bewaard, waaronder men nog twee overblijvende torens bemerkt, de ene vierkantig, de andere achthoekig en verbonden met een bogenrij. De stevigheid van de oude bouwwerken is een bewijs dat deze constructie aan een beroemd strijder toebehoorde".

Op de kaarten van Fricx (circa 1744) was de versterking te onderscheiden van het hooiland dat haar omgaf. Op de Ferrariskaart uit 1777 was de zuidelijke ringgracht nog steeds aangegeven (09). De hooilanden waren afgezoomd met hagen en hoogstamboomgaarden.

Op 15 juni 1778 had op verzoek van Willem de Stappers, heer van Brustem, een grondige visitatie plaats door de schepenen om de toestand te controleren waarin het waterkasteel en de burcht zich bevonden. Over de burcht lazen we (10): "*De vijver of gracht rondom de burcht nevens het kerkhof was helemaal vervuild en moest gereinigd en geopend worden*".

Franse soldaten hadden in maart 1793 op het voorhof van de versterking een kanon geplaatst. De dorpsbewoners dachten dat er een grote slag met de Oostenrijkers zou geleverd worden. Maar alle vrees verdween toen de Fransen met stille trom vertrokken.

- 01.-R.A.H.-Gemeente Brustem-rolregister 13, ongefolieerd.
*"Installatie van Jan Bruyninx op 16 augustus 1610. Overdracht van de halfheerlijkheid en de voogdij van Zeppe-
ren"*. Doc.IV.B.01.nr.47.
- 02.-Algemeen Rijksarchief Brussel.-Kerkarchief van Brabant nr.
5009. Abdijatlas van Averbode met figuratieve kaarten door
Cornelis Lowis, 1650.
- 03.-Willem Driesen.-"Brustem-grensburcht en Loonse vrijheid",
1988, blz.25.
- 04.-E.Van Ermen, E.Van Mingroot, B.Minnen, en M.Van der Eycken
-"Limburg in kaart en prent", 1985, blz.19.
- 05.-R.A.H.-Gichtreg.59, folio 215v^o-216r^o.
- 06.-R.A.H.-Gemeente Brustem.-gichtregister 238. *"Visitatie
vanden nootbauwe des casteels van Brustem met zijn appen-
ditien mede vanden groeten borcht"*. Doc.IV.B.1.2.nr.69.

-R.A.H.-Fonds schepensbank Brustem-nr.59-gichten 1672-
1693, folio 238r^o-239v^o.
-Willem Driesen.-a.w., blz.33.
- 07.-R.A.H.-Fonds kaarten en plans, nr.454- Percelenkaart van
Brustem met eigenaarsaanduiding, na aanleg van de nieuwe
steenweg St-Truiden - Luik in de 18e eeuw.
- 08.-L.De Saumery.-"Les délices du país de Liège ou descripti-
on des monumens sacrés et profanes", deel 3, Luik, blz.
372-373.
- 09.-Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op
initiatief van generaal Joseph de Ferraris tussen 1771 en
1778. Brussel 1976, kaart 150/4 "st tron".
- 10.-R.A.H.-Gemeente Brustem-gichtregister 66, folio 10
*"Visitatie van winning, kasteel en burcht op 13 juni
1778 te 2 uur."* Doc.IV.B.01.02.nr.196.